

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר' **משה שניצר**
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה
החשובה רודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 688

מסכת ברכות ב' - ג'

בס"ד, י' אב תשע"א

השבוע בגליון

- האם זמן ערבית וזמן קריאת שמע כרוכים זה בזה?
- תלמידי הרמב"ן שנקלעו לדרום צרפת
- מצוות לקט שכחה ופאה בזמן הזה
- והא תנן, והתנן - היינו הרף?

- מצוות קריאת שמע, הראשונה - מדוע?
- ברכות, מסכת קצרה שהיא ארוכה
- מאימתי מתפללים תפילת ערבית, על קריאת שמע וברכותיה?
- ערבית לפני צאת הכוכבים

דבר העורך

מאימתי

מאימתי מתחילים ללמוד תורה?
מורי ורבותי, כל תשובה שתעלה על דעתכם נכונה.
צאו אל שיעורי הדף היומי החדשים, אשר התרוממו כמו יש מאין, והביטו בלומדי הדף היומי החדשים, אשר הצטרפו אל הלגיון האדיר של לומדי הדף היומי. בשיעור אחד תמצאו ישיש רכון על מקלו, ידו האחת לופתת את הגמרא, רעותה מסיירת עם זכוכית המגדלת בין שורות הגמרא, מתקדמת בקצב תואם עם קולו הרועם של מגיד השיעור, ובמקום אחר יישמע ברמה קולו הצלול של ילד צעיר, בן שמונה, שאביו הביאו להשתתף בשמחה הגדולה - אבא הולך ללמוד תורה.
הם פה.
כולם.

מי שעוד לא הגיע, ככל הנראה היה טרוד מאד; תחנה של בן, או ירושת הפתעה משוויץ. מחר הוא כבר יגיע. אתם תראו. הרי גמרות מפוארות - הכינו עבדו במאורות הדף היומי, גדולות וקטנות. תזכורות ומודעות, מאמרים ומכתבים, דרשות והרצאות, הוא ראה וגם שמע. מה יהודי צריך לעשות בעולם הזה - הוא יודע! האם אתם מעלים על דעתכם אפשרות אחרת להעדרותו?
מחר הוא יבוא. אתם תראו.
אמרנו "שיעורי הדף היומי החדשים, אשר התרוממו כמו יש מאין". עלינו לדייק. על היש מאין הזה עמלו יותר מידי אנשים מכדי שאפשר יהיה לפטור אותו בהינף יד. עתה הם זוכים לראות את פרי עמלם, מאמץ ארוך וממושך. ברוך ה'. אך דומה, כי על לומדי כל שיעור דף היומי מוטל להמשיך את המאמצים במסגרת השיעור שלהם.
במה דברים אמורים?

ברמת חזקו ואמצו ללומדי הדף היומי לרגל התחלת המהזור החדש

דף ב/א מאימתי קורין את שמע
פתיחה למסכת ברכות

מסכת ברכות היא המסכת הראשונה בסדר זרעים ובש"ס כולו. סדר זרעים, העוסק במצוות התלויות בארץ, הוצב בראש ששת סדרי המשנה בשל תכניו העוסקים בדיני המזון הבא מן הצומח, שהוא יסוד קיומו של כל החי. מסכת ברכות נכללה בסדר זרעים, מאחר שהיא עוסקת בברכות הנהנין, אשר בלעדיהן אסור ליהנות מן המזון (הקדמת הרמב"ם לפירושו למשנה).

מצוות קריאת שמע הראשונה - מדוע? רבים נתנו דעתם לפרש, מדוע רבינו הקדוש בחר לפתוח את התורה שבעל-פה בדיני מצוות קריאת שמע. הרמב"ם (שם) כותב, כי מאחר שמסכתנו עוסקת בברכות הנהנין, רבינו הקדוש סידר גם את שאר הברכות והתפילות, ביניהן ברכות קריאת שמע, ומן הראוי ללמוד על ברכות קריאת שמע רק לאחר לימוד דיני מצוות קריאת שמע עצמה. לפיכך, פתח רבי "מאימתי".

הריא"ז (הובא ב"שלטי גיבורים") מנמק זאת באופן אחר. לדעתו, רבינו הקדוש התחיל במצוות קריאת שמע, שהיא ייחוד שמו יתברך, כמאמר הפסוק (תהלים קיא/ו) "ראשית חכמה - יראת ה'". היו שהמליצו על כך את דברי המשנה בפרק ב' במסכתנו (יג/א): "כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצוות".

ברכות, מסכת קצרה שהיא ארוכה: מסכת ברכות מונה שישים ושלושה דפים, אך היא עולה בגדלה על מסכתות שכמות דפיהן כפולה ומשולשת, מאחר שמניין הדפים במסכתות אלו מושפע מפירושיהם הארוכים של רבותינו הראשונים, המשתרעים משני צידי הדף, אך התלמוד הבבלי של מסכת ברכות, מרובה על התלמוד הבבלי שבמסכתות אלו.

המסכת שלפנינו רווייה בדברי אגדה, המדריכים את האדם ביראת ה' ובכל המידות הטובות, ומאידך גיסא בענייני הלכה הנוגעים לכל רגע מחייו של היהודי, מבוקר עד ליל. הלכות אלו הן

צעילוי נשמת

הבחור ר' **חיים הלל בקשט** ז"ל
ב"ר אהרון שיבלחט"א
נלב"ע ט' באב תש"ן
תנצב"ה

הונצח ע"י הוריו ידידינו הר"ר **אהרון** וזוגתו
מרת **צפורה בקשט** שיחיו - פתח תקוה

צעילוי נשמת

מרת **גיטה גרינברג** ע"ה
ב"ר שמעון ש"ב לייב ז"ל
נלב"ע י"ג מנחם-אב תשנ"ו
תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו הר"ר **שמעון**
גרינברג ומשפחתו שיחיו - ת"א

צעילוי נשמת

הר"ר **יצחק קליין** ז"ל
ב"ר בנימין ז"ל
נלב"ע י"ב באב תשל"ז
תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידינו
הר"ר **יוסף (רמי) קליין** ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת אבינו וסבינו הרה"ח

ר' **משה כפתורי (קנוף)** ז"ל ב"ר יצחק שמואל ז"ל

נלב"ע י' באב תשמ"ט **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם

הפוחות את חלק 'אורח חיים' של ה"טור" ושל ה"שולחן ערוך", והן תופסות את מקומן לאורך מאתים עשרים ואחד סימנים, על פי רוב בסדר הנזכר במסכתנו: קריאת שמע; תפילה; ברכות הנהנין; ברכות אחרות, עד סימן רמ"ב העוסק בהלכות שבת.

המסכת שלפנינו: שני הפרקים הראשונים במסכת ברכות עוסקים במצוות קריאת שמע, ובברכותיה. בפרק השלישי נלמד על החייבים במצוות קריאת שמע ובתפילה, על הפטורים מהם, ועל מקומות ומצבים שאינם ראויים לתורה ולתפילה. הפרק הרביעי מתמקד בחובת התפילה, דהיינו: בתפילת העמידה. הפרק החמישי ממשיך לעסוק בתפילה, בעיקר בהלכות שונות הנוגעות לה, ובדיני שליח ציבור. פרק "כיצד מברכין", הפרק השישי, מסמל את המעבר מברכות המצוות ומן התפילה אל האכילה, ובו מפורטות הלכות ברכות הנהנין, הגולשים גם לפרק השביעי שעיקרו עוסק בדיני ברכת המזון והלכות הזימון. בפרק השמיני רוכזו המחלוקות שבין בית שמאי ובית הלל הנוגעות לסעודה, לפני המזון ולאחריו, בקידוש ובהבדלה. הפרק התשיעי והאחרון, הוא פרק "הרואה", בו נידונות ברכות ההודאה, ברכות הרעמים והברקים וכיוצא באלו.

פרק "הרואה", אינו חותם את מסכת ברכות בלבד, כי אם גם את סדר זרעים כולו, משום שאין בידינו תלמוד בבלי על יתר המסכתות של סדר זרעים. תופעה זו נשנית גם במסכת נדה, המסכת האחרונה החותמת את התלמוד הבבלי, והיא המסכת הבודדה מסדר טהרות אשר זכתה להיכלל בתלמוד הבבלי.

דף ב/א מאימתי קורין את שמע בערבית

מאימתי קורין את שמע בערבית?

"מאימתי קורין את שמע בערבית?", במשפט זה רבינו הקדוש פותח את משנתנו.

אנו נוסף ונשאל - מאימתי מתפללים תפילת ערבית?

האם יש קשר בין שתי השאלות הללו? וכיצד הגיב בעל "תרומת הדשן" על מנהג קהילות ישראל העתיקות להתפלל תפילת מעריב בעוד היום גדול. על כך, ועוד, במאמר שלפנינו.

נקדים בקצרה, כי משנתנו קובעת שזמן קריאת שמע הוא מצאת הכוכבים, ואילו לגבי זמן תפילת ערבית נחלקו הדעות (לקמן כו/א): לדעת חכמים החל מצאת הכוכבים, ולדעת רבי יהודה, אפשר להתפלל ערבית החל מפלג המנחה - כשעה ורבע לפני השקיעה [וי"א לפני צאת הכוכבים, כפי שיבואר להלן]. הגמרא דנה במחלוקת זו ומסיימת, שמאחר שהיא לא הוכרעה, "דעביד כמר עבד ודעביד כמר עבד", דהיינו: כל יהודי רשאי לנהוג כרצונו (ועיי' "שולחן ערוך" או"ח ר"ג סעי' א').

כל גדולי ישראל, החל מתקופת הגאונים, עסקו בנושא מהותי ויסודי זה, והשתדלנו לתמצת מעט מן העיקר.

מאימתי מתפללים תפילת ערבית, על קריאת שמע וברכותיה?

ערבית מצאת הכוכבים: אם נפנה שאלה זו לעבר רבותינו הראשונים בני מדינת ספרד, נענה על ידם - החל מצאת הכוכבים. כך העידו הר"י אלברצלוני (ספר "העיתים" סי' כ"ה), רבינו יונה (פרק תפילת השחר), הרשב"א (כז/ב וראה דבריו כאן ב/א), ועוד, שבתקופתם נהגו להתפלל מנחה עד הערב - שלא כדעת רבי יהודה, ורק לאחר מכן, בחשכה, קראו קריאת שמע של ערבית. כך גם נהגו בארצות המזרח, כפי המשתמע מדברי רב האי גאון (שו"ת הגאונים שערי תשובה סי' ע"ה).

אולם, ככל שנצפין על פני כדור הארץ, נמצא מנהגים שונים לחלוטין, אשר נבעו מהתארכות היום. כדי לשבר את האוזן נציין, כי בעוד שבארץ ישראל השקיעה המאוחרת ביותר היא בשעה שבע וחמישים בקירוב [שש וחמישים לפי שעון חורף], הרי שברומא השקיעה היא ב - 20:40, בפרנקפורט ב - 21:40, באנטוורפן בערך ב - 22:00, ובלנינגרד, היא פטרבורג, החמה שוקעת ב... 23:30 בלילה! רק נזכיר, כי לאחר שקיעת החמה, יש להמתין עד צאת הכוכבים, בערך בשעה 02:00 לפנות בוקר [הפער בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים גדל והולך בהתאם לשקיעתה המאוחרת של החמה. מקובל, כי גדולי ישראל ברכו על גזירת הצאר לאסור מגורי יהודים בפטרבורג, מפני שאלות הלכתיות גדולות שהזמנים המקומיים מעוררים שם...].

ערבית לפני צאת הכוכבים: לפיכך, מספרים חכמי דרום צרפת, באזור המכונה פרובינציא, הלא הם בעל האשכול (שו"ת סי' קפ"ב), בעל המאור, הראב"ד ("תמים דעים" סי' קי"ח), ה"השלמה והמכתם" ו"המאירי" ("מגן אבות", עניין י"א), כי במקומם נהגו להתפלל תפילת ערבית ולקרוא את קריאת שמע של ערבית בעוד השמש נראית סמוך לאופק. בעל האשכול מציין, כי הוא "מנהג משובש", אך הם נהגו כך מחוסר ברירה, מאחר שבצפון הימים הולכים ומתארכים בימות הקיץ, וזמן צאת הכוכבים מתאחר מאד, עד שהקהל המתמין לתפילת ערבית יתפזר, ו"ילכו איש לאהלו, יתרשלו או ישכחו מלחזור שם לצאת הכוכבים, ותבטל קריאתה לגמרי" (בעל המכתם). במדינות הצפוניות יותר, כצרפת וגרמניה, בימות הקיץ היום מתאחר לגווע עד שעות מאוחרות מאד, והכל, ללא יוצא מן הכלל, נהגו להתפלל ערבית טרם צאת הכוכבים; כך מפורש ברש"י ("ד"ה "עד סוף") ובתוספות ("ד"ה "מאימתי").

האם זמן ערבית וזמן קריאת שמע כרוכים זה בזה? שתי מחלוקות מהותיות התעוררו בעקבות הכורח להתפלל תפילת מעריב לפני צאת הכוכבים. האחת היא מחלוקת בין רבינו תם לשאר הראשונים. לדעת רבינו תם, זמן קריאת שמע וזמן תפילת ערבית כרוכים זה בזה, ומשנפסק

אתם, ה'ותיקים', זוכרים בוודאי את ימיכם הראשונים בשיעור הדף היומי, ובעצם, כל אחד חווה חוויות דומות במהלך חייו בכל מקום חדש שיהא, מקום עבודה, מקום מגורים, בית כנסת, ועוד כהנה וכהנה. לא כולם מרגישים נעים מיד בהתחלה. לעיתים, די בהדיפה קלה של האורח, כך הוא חש, לעבר קצה הספסל, כדי לפנות מקום לקבועי, ושוב לא תראהו. כולם צודקים, אף אחד לא אשם, אבל היהודי הזה כבר לא ילמד תורה, בשנים הקרובות לפחות.

ברבים משיעורי "מאורות הדף היומי", הידועים בסבר הפנים היפות שבהן מתקבל כל משתתף חדש, אימצו את הנוהג הבא: אחד ממשתתפי השיעור ממנה באופן מיוחד לדאוג למצטרפים החדשים. גמרא. מקום. הסבר קצר. סיור והדרכה היכן מכינים תה, מתי מנחה ואיך קוראים לך. זה הכל פשוט מאד. קל מאד. חשוב מאד.

בשבו הזה ייקבע גורלן של משפחות רבות מעמנו, לכאן או לכאן. אם ראש המשפחה יילך לשיעור הדף היומי, אם הוא יחתום קבע לתורה, יצטרף את מעגל לומדי הדף היומי, הרי הוא משייך את עצמו, את משפחתו, את ביתו ואת ילדיו, אל הנחל העתיק אשר אומתנו מפליגה עליו כל כך הרבה שנים. השינויים שיתרחשו רבים כל כך, מהותיים מאד, אפילו דרמטיים, בחלק מן המקרים, כפי שרבים מלומדי הדף היומי יכולים להעיד על חבריהם.

עדיין לא מאוחר. צרפו את השכנים, דברו עם החברים, עודדו את המתלבטים, השפיעו עליהם, שכנעו אותם כי הם עומדים להחליט החלטה אשר עליה לא יתחרטו לעולם.

לקראת התחלת המחזור הקודם של הדף היומי, קיבלנו עדות אותנטית שסיפר רבי משה ויינרוך ז"ל, יליד צירנוביץ, אשר זכה לאריכות ימים, והיה "יושב" בבויאן, אצל ה"פחד יצחק", האדמו"ר הראשון לבית בויאן.

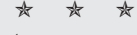
באחרית ימיו סיפר ר' משה את חוויית חייו, הכרזת המפעל של הדף היומי, בכנסיה הגדולה הראשונה שהתקיימה בויהן, וכה היו דבריו:

"**כידוע,** הכנסיה שהתקיימה בויהן, החלה ביום ד' ג' באלול תרפ"ג, כל גדולי הדור נכחו שם, והמהר"ם שפירא מלובלין, שימש בתפקיד "מגביה קול". הוא היה מעביר לציבור בקולו הגדול, את דבריהם של גדולי הדור אשר נאמרו על ידם בקול נמוך.

נישבה התשיעית של הכנסיה, גם אנוכי השתתפתי. האולם היה מלא מפה לפה. הדוחק היה רב, והמתח גדול. הקהל המתין למשהו עצום שאמור להתרחש. לא ידעו למה ממתנים, אך את הדריכות ניתן היה למשש באוויר. התרגשות של קדושה.

לפתע נפתחה הדלת מאחורי מקום עמדי. היתה זו כניסה אחורית לאולם, ובפתח הופיע אברך צעיר, מרשים בהדרו ובזיו פניו. מראהו אמר אצילות עם נחרצות. תחת ית שחיו היה נתון תיק. כל הנוכחים באולם עמדו וקמו על הגליהם, כולל כל גדולי הדור שנכחו שם, בראשם ה"חפץ חיים" זצ"ל, הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, האדמו"ר מגור זצ"ל, האדמו"ר מצ'ורטקוב זצ"ל, ועוד עשרות גדולי ישראל.

הגאון הצעיר פילס דרך אל בימת הכבוד וכשעלה, קיבל את רשות הדיבור. במעמד ההיסטורי הוא הכריז את הכרזת העתידה להדהד מסוף העולם ועד סופו.

עם פתיחת המחזור החדש, נאחל הצלחה לרבנים מגידי השיעורים שליט"א וללומדים שיחיו, שיזכו לסיים את הש"ס בשלמות, כיוזמת גדולי ישראל לצרף אל לימוד הדף היומי משנה אחת מסדרי זרעים וטהרות שאין עליהם תלמוד בבלי.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פסק: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף ב/א מאימתי

קריאת שמע, המצווה הראשונה בששת סדרי משנה

רבים נתנו דעתם לפרש, מה טעם רבינו הקדוש בחר לפתוח את התורה שבעל פה במצוות קריאת שמע דווקא.

רבינו הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל מבאר ("מרומי שדה" ב/א), כי רבי יהודה הנשיא, מחבר המשנה, קיים בחיבורו את מצוות תלמוד תורה הנלמדת מן הפסוק (דברים ו/ו) "ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכרך ובקומך" (קידושין ל/א, יומא יט/ב), שהרי הוא שינן את התורה לדורות הבאים אחריו. מיד כאשר החל לכתוב את המשנה, הזדרז רבי לציינ את המצווה השניה הנלמדת מפסוק זה, הלא היא מצוות קריאת שמע, המפורטת בהרחבה בשני הפרקים הראשונים של מסכת ברכות.

ואילו בעל "חידושי הרי"ם" זצ"ל ביאר בפשטות: מצוות קריאת שמע, היא המצווה הראשונה שהיהודי מתחייב בה לליל כניסתו לעול תורה ומצוות... ברור, איפוא, מדוע רבי פתח את מסכת ברכות במצווה זו. [בקשר לכך, ראה ב"מעיינה של תורה" בשם הגאון רבי מנחם זמבה הי"ד שהקשה על פי דברי התוספות, שניתן לקרוא קריאת שמע בטרם צאת הכוכבים, וכי המשנה הראשונה אינה להלכה? ותיקף, כי נער בר מצווה הלא מתחייב בקריאת שמע הראשונה בחייו, בצאת הכוכבים בלבד, ונמצאת משנתנו תקפה להלכה, שהרי עליו לדעת מאימתי הוא מתחייב במצווה זו].

דף ב/א מאימתי

רמז לשמו של רבי יהודה הנשיא

"מאימתי קורין את שמע בערבין".

במשפט זה פתח רבי הקדוש, רבי יהודה הנשיא, את המשנה הראשונה בסדר המשניות. **אמת**, כותב החיד"א ("פתח עיניים"), ניתן היה להסתפק בחציה השניה של המילה "מאימתי" ולכתוב "מתי קורין את שמע", אך רבי יהודה הנשיא ביקש לרמוז את שמו בתוספת האותיות "מא", שהם ראשי תיבות: **מ**נחת **א**ני יהודה.

דף ב/א משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן

מדוע אין קוראים

קריאת שמע במנחה?

משנתנו כורכת את זמן קריאת שמע של ערבית, עם השעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם, היינו: כהן שטבל ביום להטרה מטומאתו, אינו רשאי לאכול קדשים עד "הערב שמש", ומאותה שעה ניתן לקרוא קריאת שמע של ערבית.

האדמו"ר מסוכטשוב זצ"ל, בעל "אבני נזר", מביא דרוש נפלא בשם אביו, מדוע המשנה כרכה את מצוות קריאת שמע של ערבית, בדין הערב שמש של הטבילה לטהרה.

הטובל לטהרה מטומאתו, אינו טהור לגמרי עד שיעריב שמשו, מפני שגם לאחר הטבילה נותר עליו רושם כל שהוא מן הטומאה, זאת, עד הלילה. משבא הלילה, יממה חדשה באה לעולם, ואותו רושם של טומאה נמוג ונעלם.

זה הוא גם טעמה של קריאת שמע של ערבית.

להלכה שאפשר לנהוג כרבי יהודה, ולהתפלל ערבית החל מפלג המנחה, הוא הדין לגבי מצוות קריאת שמע. לפיכך, לדעתו, המתפלל ערבית מבעוד יום, יצא ידי חובת תפילה וידי חובת מצוות קריאת שמע של ערבית. כאמור, דעתו יחידה היא, ורוב הראשונים מסכימים עם שיטת סבו, רש"י (ד"ה "עד סוף"), כי את מצוות קריאת שמע אפשר לקיים מצאת הכוכבים בלבד, ולפיכך, המתפלל תפילת ערבית לפני צאת הכוכבים, אינו יוצא ידי חובת קריאת שמע, ועליו לחזור ולקרוא קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים [בעלי התוספות מביאים את דברי ר"י המציע מעין פשרה בין שיטת רש"י לשיטת רבינו תם, שניתן להקדים במעט את זמן קריאת שמע, כדעת התנאים בסוגיינתנו בעמוד ב', אך לא מפלג המנחה].

תלמידי הרמב"ן שנקלעו לדרום צרפת: עדיין לא באו הראשונים לידי הסכמה, אם המתפלל ערבית מבעוד יום, יתפלל את ברכות קריאת שמע, את קריאת שמע ואת תפילת העמידה, או יתפלל את תפילת העמידה בלבד. המאירי מספר, כי כאשר תלמידי הרמב"ן, שמוצאם בספרד, נקלעו לדרום צרפת, הם מיאנו להתפלל עם הקהל את תפילת ערבית במלואה, אלא התפללו תפילת העמידה בלבד, ואילו את קריאת שמע ואת ברכותיה הם קראו לאחר צאת הכוכבים. זאת, מאחר שלדעת חלק מן הראשונים, אין להפריד את מצוות קריאת שמע מברכותיה, ולפיכך, ראוי להמתין עם ברכות קריאת שמע עד לקריאתה לעת ערב [1]. אולם, רש"י וראשונים נוספים חולקים וסוברים, כי ראוי לצרף את ברכות קריאת שמע לתפילה בציבור, ולאחר צאת הכוכבים, לשוב ולקרוא את קריאת שמע בלבד.

"רוב ההמון תאבים ורעבים לאכול": עד כה עסקנו בשיטות הראשונים אשר הקדימו להתפלל ערבית החל מפלג המנחה, כדעת רבי יהודה אשר להלכה ניתן לנהוג כשיטתו. בימים עברו התפשטה תופעה שלא נמצא לה מקור הלכתי: קהילות רבות התפללו תפילת מעריב וקריאת שמע, עוד לפני פלג המנחה! [2]. בעל "תרומת הדשן" עוסק רבות בנושא זה, תוך כדי ניסיון להבין את מנהגי הקהילות, עד שלבסוף הוא קובע, כי אין די בכל שיטה שהיא כדי להניח את הדעת על אודות מנהג זה, ולפיכך הוא מסיק באופן נדיר, כי מנהג זה לא ניתן "ליישב כלל, בטעם ובסברת התלמוד, אלא יש לומר, שהמנהג נשתרבו על ידי תשות כח שירדה לעולם, ורוב ההמון תאבים ורעבים לאכול, בעוד יום גדול, בימים ארוכים. ואם היו אוכלים קודם מנחה, היו שוהים באכילה ובשתיה ולא יבואו כלל לבית הכנסת".

פולמוס זה לא שכך עם השנים. עוד לפני כארבע מאות שנה, יצא קצפו של בעל "שבות יעקב" זצ"ל, רבה של וורמייזא, על מנהג בני עירו שבמועד מסויים [בכ' סיון שחל בערב שבת] נהגו להתפלל מעריב מבעוד יום, **לפני פלג המנחה** [מפני שצמו ביום זה], "וצווחתי על זה ככרוכיא ולא שמעו אלי ושמעתי שגם רבנים הקודמין מיחו ולא עלתה בידם" (ש"ת ח"ב סי' ו). לעומתו, רבה של פרנקפורט, בעל "פני יהושע" (במד"ב ונדפס כעת על הדף) תמה: "מאי כל הרעש הזה לבטל הדבר מנהג קדוש כזה שקרוב הדבר שהיה הרבה קודם לזמן רבותינו הצרפתים רש"י ותוספות וכל סייעתם...". לאחר שהוא דן בארוכה כיצד אפשר מבעוד יום לקיים את מצוות תפילה, קריאת שמע וזכירת יציאת מצרים, הוא מסיים, כי מכל מקום ראוי לכל היראים והחרדים לקיים מצוות קריאת שמע בזמנה (וע"ע בלוח דבר בעיתו תשס"ד, ביום א' סיון באריכות רבה).

ככלות הכל, ה"שולחן ערוך" והרמ"א ("שולחן ערוך" א"ח סי' ר"ה סעי' א), מביאים להלכה את מנהג הקדמת תפילת מעריב מבעוד יום לאחר פלג המנחה, אך אט אט, ברבות השנים והזדורות, תפילת ערבית שבה אל זמנה הראוי לכל הדעות, כפי שכתב ה"משנה ברורה" (שם ס"ק י"ב): "בזמנינו נהגו רוב העולם לקרות קריאת שמע ולהתפלל אחר צאת הכוכבים כד"ן, תוך שהוא מוסיף ומציין, כי יש מקומות שעדיין נוהגים כמנהג הוותיק, אכן, עד זמנינו אנו, בני קהילות שונות בחו"ל, ובמקומות מסויימים גם בארצנו הקדושה, נוהגים להתפלל תפילת ערבית בעוד השמש זורחת על פני הארץ (נושא זה מתואר באריכות רבה בספר "הזמנים בהלכה" ח"א פרק ל"ו). יש להדגיש, כי להלכה נפסק, שאין להתפלל ערבית לפני פלג המנחה, והעושה כן לא יצא ידי חובת תפילה כלל (מ"ב ס"ק י"ד). ה"משנה ברורה" מסיים את הדרכתו למתפלל ערבית לפני צאת הכוכבים: "אשרי המתפלל מעריב בזמנו בציבור" (עיי' סי' ר"ה סעי' א, ס"ק י"ב, י"ד, ועיי"ש בבה"ל בשם הגר"א).

דעתו של הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א היא, כי "יש לעשות כל טעדי לא להתפלל לפני הזמן - פה בארץ הקודש, שהמנהג המקובל בין רוב אשכנזים להתפלל בזמן - וזה בגלל כמה עיקולי ופשורי שיש בזה [אם לא במקרים מיוחדים]". בחוברת מיוחדת בשם "בעיות שעון הקיץ בליל שבת", סוקר הרב שלזינגר שליט"א, רבה של שכונת גילה בירושלים, את החששות והמכשולות העלולים להגיע מהמניינים המוקדמים בלילות שבת, ומספרם מגיע לארבעה עשר!

[1] המאירי מספר, כי הוא עצמו נוהג להתפלל עם הציבור מבעוד יום, ובלילה הוא שונה וקורא את קריאת שמע ואת ברכותיה, ולעיתים, הוא יושב דומם בבית הכנסת בשעת התפילה, מאזין לתפילה ועונה אמן, ובהגיע זמן קריאת שמע, הוא מתפלל ביחידות.

[2] מן הראשונים שחיו בתקופה מאוחרת יותר, אנו למדים כי לעיתים זמן תפילת ערבית הוקדם לשעות אחר הצהריים המוקדמות! כך, מספר המהרי"ל, כי בשנים שבהן תענית ר"ח סיון, שנהגה לזכר גזירות תתנ"ו, חלה ביום שיש, היו מתענים שעה אחר חצות ולאחר מכן הולכים לבית הכנסת, מתפללים מנחה, קבלת שבת וערבית (מנהגי מהרי"ל עמ' קנ"ט). בעל "תרומת הדשן" מספר, כי "בימי הקדמונים בקרימ"ש", התפללו כה מוקדם, עד שלאחר סעודת השבת עוד היה סיפק בידי רב העיר "שהיה מהגדולים הקדמונים", לטייל על שפת הנהר דונא"י בלויית טובי הקהל, והם חזרו לבתיהם טרם חשיכה...

ה"אברבנאל" אשר הופתע לגלות כי באיטליה מתפללים ערבית מוקדם, כתב בלשון ציורית: כי הם מתפללים כאשר "עומד השמש בחצי השמים, והם אומרים המעריב ערבים ומסדר את הכוכבים..." ("נחלת אבות" ב' י"ג).

מאמר על משנה מסדר זרעים הנלמדת עם הדף היומי

מצוות לקט שכחה ופאה בזמן הזה

לפני יותר מאלף וחמש מאות שנה התייצב אדם לפני רב ששת ושאל: קצרתי את שדי, הותרתי בו 'לקט' כדת וכדין, אך עניים לא באו ליטלו, מה לעשות בלקט? השיב לו רב ששת: על מתנות עניים ציוותה תורה (ויקרא, יט/ו): "לעני ולגר תעזוב אותם" - ולא לעורבים ולעטלפים. רשאי אתה, איפוא, לקחת את הלקט לעצמך (חולין, קלד/ב).

★

בגיל וברננה פותחים לומדי הדף היומי את המחזור החדש, עם התוספת המבורכת: לימוד משניות מסדרי זרעים טהרות שאין עליהן תלמוד בבלי, כדי לזכות לסיים את הש"ס בשלמות. המסכת הראשונה מסדר זרעים שאין עליה תלמוד בבלי היא מסכת פאה, העוסקת במתנות העניים שבשדה, בפרדס ובכרם: מצוות לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות (על פרטי המצוות הללו ואופן קיומן, הרחבנו ב"מאורות המשנה" - הביאור המצורף למהדורת הש"ס 'כתר משה' בהוצאת 'מאורות הדף היומי').

האם מותרים מתנות עניים בימינו? בתקופתנו, שטחי הגידול העצומים נמצאים הרחק ממקום יישוב, וסביר להניח שרוב הקוראים לא זו בלבד שאינם עובדי אדמה אלא גם לא ראו קציר מימיהם. איש לא שמע על עניים, יתומים ואלמנות הממתינים בשדה ללקט שיבילים, או עורבים בכרם לאסוף גרגרי ענבים. אכן, בימינו אין חקלאי המותר מתנות עניים בשדהו. מדוע?

הנהגה זו מבוססת על פסיקתו של רב ששת, שהובאה בתחילת המאמר: "לעני ולגר תעזוב אותם - ולא לעורבים ולעטלפים". ברם, מניין לנו שבעל היבול פטור מלהותיר מתנות עניים בשדהו? שמא עליו להותירן בשדה, ורק לאחר שיווכח שלא ניטלו על ידי העניים יזכה בהן לעצמו?

מחלוקת ראשונים: שאלה זו מהווה מוקד למחלוקת בין רבותינו הראשונים. הרמב"ם (הלכות מתנות עניים, פרק א, הלכה י, ראה דרך אמונה, שם, ס"ק ס"ב) נוקט כי אכן אסור לכלות את פאת השדה, והפאה וכל מתנות העניים שייכות לעניים, ורק לאחר שהעניים לא נטלון יזכה בהן בעל השדה לעצמו. ברם, רוב הראשונים (שאלתות, בה"ג, רש"י, רשב"א וטור, מובאים בדרך אמונה שם, צה"ל ס"ק פ"ד) חולקים וסוברים, כי אם ידוע מתחילה שלא יטלון עניים, אין חובה להניח את המתנות, וכדעתם הכריעו להלכה הטור והשולחן ערוך.

ומה בעבר? לפני מאות שנים, האם אבותינו בפזורת הגולה ואותם שחיו בארץ ישראל, הותרו מתנות עניים בשדותיהם?

הראשון שהתייחס לעניין זה הוא רבי יעקב בעל הטורים, שפסיקתו בעניין מסתכמת במשפט קצר (יו"ד, סימן של"ב): "המתנות... נוהגות בחוץ לארץ מדרבנן, ואם אין שם עניים אין צריך להניחן. ועתה אין נוהגים בהן לפי שהרוב גויים, ואם יניחון יבואו גויים ויטלון, לפיכך איני רוצה להאריך בהן".

האם דבריו הם מקשה אחת, או שני מקטעים נפרדים? כלומר: האם כל דבריו אינם מתייחסים אלא לחוץ לארץ, שרק בחו"ל אין צורך להניח את המתנות כי יטלון גויים, הואיל ובחור"ל מתנות עניים הן מדרבנן, אך בארץ ישראל שבה הנחת המתנות היא מן התורה, יש להותירן בשדה [ורק אם לא יטלון עניי ישראל יקחן לעצמן], או שמא החלק השני של דבריו "ועתה אין נוהגין בהן", מתייחס לכל המקומות. בדיון זה נחלקו נושאי הכלים של הטור והשולחן ערוך, והכרעת הפוסקים היא שגם בארץ ישראל אין מצוה זו קיימת כאשר ברור שלא יבואו עניים ליטול את המתנות (דרך אמונה, שם, ראה ש"ך, שם, ס"ק א'; פתחי תשובה, דרכי משה ואוצר מפרשים).

כיצד נהגו בפועל בארץ ישראל לפני מאות שנים?

מרחן הבית יוסף, אינו חושף בספרו הגדול על הטור כיצד נהגו בארץ ישראל בזמנו [ומעניין לציין כי בשולחן ערוך לא העתיק את דברי הטור "והאידינא"... ורק הרמ"א כתבם], אך לפנינו עדות מאוחרת, במאתיים שנה בערך, מרבי ישראל משקלוב [מתלמידי הגר"א שעלו ארצה], המביא בספרו "פאת השולחן" (סימן ד) את שתי השיטות האמורות, ומסיים (בבית ישראל שם, סוס"ק כ"א): **"וכן המנהג בארץ ישראל, שישראל שיש לו שדה זרועה שלו, נותן לקט, שכחה ופאה"**.

למעשה, היום שאין עניים מצויים ליד השדות כלל, גם בארץ ישראל נוהגים כשיטת רוב הראשונים [וכהכרעת הטור והשולחן ערוך, כפי שפירשום האחרונים החולקים על הש"ך] ואין מניחים מתנות עניים כלל, כי ברי לכל שאין עני שיבוא לאסוף את השבילים, לדוש, לברור, לטחון, ללוש ולאפות מהן פת או להכין מאכל אחר (ראה חז"א מעשרות ס"ז, סק"י וסק"א).

אף על פי שקראנוה בשחרית, מיני אז אנו עוסקים בענייני חול ומסיחים דעתנו הימנה. אך במשך היום רושמה עלינו ואין אנו זקוקים לקוראה שנית. ברם, משבאה השמש ומתחיל הלילה, יש צורך לקרוא שנית קריאת שמע...
בנוגע לכך הוא מביא, כי מפורש בספרי הקבלה, שזהו הטעם לכך, שאין קוראים קריאת שמע בשעת המנחה.

לעילוי נשמת
הר"ר **אברהם משה בליטנטל** ז"ל
בן הר"ר יהודה אריה ז"ל נלב"ע י"א באב תשמ"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י נכדו ידידנו הר"ר **שאו**
חסדיאל ומשפ' שיחיו בני ברק

לעילוי נשמת
הר"ר **חיים פרנקל** ז"ל
ב"ר יעקב הכהן ז"ל נלב"ע י"ג באב תשס"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **צבי נתן פינקלשטיין** ז"ל
ב"ר חיים מנחם ז"ל נלב"ע י"ד מנחם אב תשנ"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **שינדל לאה יפה חיים** ע"ה
בת הרב יהושע ז"ל נלב"ע ט' באב תשס"א
תנצב"ה
הונצחה ע"י חתנה ובתה
הר"ר **אריה ישראל וסימה שכטר** שיחיו - חיפה

לעילוי נשמת
חכם **אברהם צורף** זצ"ל
בן ר' מנשה מאיר ופרחה ז"ל נלב"ע י"ב באב תש"ע
תנצב"ה
הונצח ע"י בנו ידידנו ר' **אפרים צורף** הי"ו - שילה

לעילוי נשמת
מרת **מלכה סלומון** ע"ה
בת יבדלחט"א ר' אריה ישראל שכטר הי"ו
נלב"ע ט' באב תשע"א **תנצב"ה**
הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
ר' משה פודור הכהן ז"ל בן ר' בן ציון הי"ד
נלב"ע י"ג מנחם אב תשס"ג ממתפללי "אגודת רעים" - ב"ב **תנצב"ה**
הונצח ע"י משפחות **פודור וכן ארי** הי"ו

הפעם לומדים את כל הש"ס בשלמות

כולנו מצטרפים לרעיון ההיסטורי:

לומדים ומסיימים את הש"ס עם המשניות מסדר זרעים וטהרות

"אשר שחרם כנגד כולם, ונצטוונו לאהוב אותם מחמת שמסכתות אלו אין להם עוסקים" (ספר הסידים רס"א)

לראשונה:
מסכת ברכות
עם מסכת פאה
מבוארת

הדפסה מהודרת של דפי הגמרא
עם אותיות מאירות עיניים
• ביאור בהיר על משניות פאה
• מאורות ההלכה

להזמנת הגמרא: 1700-500-151

מלגת הצטרפות למגדי שיעורים ע"ס 1000 ₪ טל': 03-5775310

סיוע בהקמת שיעור חדש בדף היומי: 054-8460012

הפתיחה

עם תחילת המחזור החדש ללימוד הדף היומי
הגנו להודיע על פתיחת שיעורים חדשים בדף היומי

מושב אדרת

ביהכנ"ס "גפן אדרת"
מפי הרב **אריה גלינצקי שליט"א**

רחובות

כולל "גילת מאיר-פורת יוסף"
רח' בר כוכבא 18
בשעה 18:30
מפי הרב **דב קוקיס שליט"א**

ירושלים

ביהכנ"ס "פיינשטוב"
גבעת מרדכי, רח' שה"ל 67
בשעה 20:30
מפי הרב **אריאל גרוס שליט"א**

זכרון יעקב

ביהכנ"ס "אוהל הגנה"
שכונת רמת צבי, בשעה 18:00
מפי הרב **אביחי יושאי שליט"א**

טבריה

ביהכנ"ס "נזר ברוך"
אחוזת בית, בשעה 7:00
מפי הרב **דניאל אביי שליט"א**

הדרה

ביהכנ"ס "שיכון אזרחי-ישי"
שכונת שלמה, רח' הכלנית 2
בשעה 5:30 בבוקר
מפי הרב **יצחק זרימאני שליט"א**

קרית מלאכי

ביהכנ"ס "שבת אחים" ע"ש גלאם
בשעה 20:25
מפי הרב **ישראל מאיר שייבה שליט"א**

ביהכנ"ס "המרכזי" חב"ד

נחלת הר חב"ד

בשעה 20:00

מפי הרב **ח' הרב מנדל וכטר שליט"א**

חיפה

ביהכנ"ס התימנים "אוהל יוסף"
קרית שמואל, רח' בעל התניא 4
בשעה 18:15
מפי הרב **אהרן מאמו שליט"א**

תל אביב

ביהכנ"ס "בית שלמה" (בכולל)
שכונת התקווה, רח' ההגנה 104
בשעה 17:30
מפי הרב **שלמה דיינ שליט"א**

מודיעין עילית

ביהכנ"ס "שיר ושבה"
רח' הסבא מסלבודקא 4
בשעה 22:00
מפי הרב **דוד מיטלמן שליט"א**
ביהכנ"ס "קרעטשניף"
בשעה 20:00
מפי הרב **יחיאל זלצמן שליט"א**

גבאי בית כנסת,

**זה הזמן לזכות
להקים שיעור
בדף היומי!**

לסיוע בהקמת שיעור חדש בביהכנ"ס שלך צלצל עכשיו: 054-8460012